

TIẾNG BỒ ĐÀO NHA Ở VIỆT NAM:

Thận lợi & khó khăn trong dạy và học phát âm

NGUYỄN VŨ THU HÀ*

I. Tầm quan trọng của việc học tiếng Bồ Đào Nha

Đối với nhiều người Việt Nam, tiếng Bồ Đào Nha vẫn còn là một ngôn ngữ xa lạ. Thậm chí có người còn nghĩ rằng thứ tiếng này không tồn tại và người Bồ Đào Nha sử dụng tiếng Tây Ban Nha. Nguyên nhân chủ yếu của tình trạng này có lẽ vì Bồ Đào Nha là một quốc gia nhỏ, ảnh hưởng của nó trên trường quốc tế không nhiều và không lớn như Anh, Mỹ, Nhật..., Bồ Đào Nha chưa mở rộng quan hệ hợp tác với Việt Nam trên nhiều lĩnh vực.

Đó là ở Việt Nam, còn trên thế giới, tiếng Bồ Đào Nha lại là ngôn ngữ khá được coi trọng. Vào thế kỷ thứ XV, hàng hải Bồ Đào Nha rất phát triển. Người Bồ Đào Nha đã khám phá ra nhiều vùng đất mới của châu Á như Malaca, Samatra, Goa (Ấn Độ), Timor, Ma Cao... Cũng vào thế kỷ này, nhiều cha cố Bồ Đào Nha đã đặt chân đến Đà Nẵng, Hội An của Việt Nam. Tuy nhiên, do tư tưởng kỳ thị người nước ngoài nên chỉ sau một thời gian, chúa Nguyễn đã trục xuất những cha cố này ra khỏi Việt Nam. Trong khi đó, tại những quốc gia nơi người Bồ Đào Nha đã từng đặt chân đến, người dân đã tiếp nhận được rất nhiều nét văn hoá đặc sắc của quốc gia này. Ngày nay, tiếng Bồ Đào Nha rất phổ biến ở các nước kể trên. Phải chăng điều này có nguồn gốc từ việc những quốc gia này có quan hệ hợp tác chặt chẽ với nước Bồ Đào Nha bé nhỏ? Không hoàn toàn như vậy. Thực chất đó là nhờ quan hệ với Braxin. Từ những năm 80, Việt Nam đã có quan hệ về chính trị và kinh tế với Braxin và nhiều quốc gia châu Phi nói tiếng Bồ Đào Nha như Angola, Modambich... Đặc biệt, Việt Nam đã và đang gửi nhiều chuyên gia giáo dục, y tế sang giảng dạy và làm việc tại Angola. Như vậy, để phát triển hơn nữa quan hệ hợp tác với các quốc gia này, Việt Nam cần phải sử dụng tiếng Bồ Đào Nha chứ không phải một ngôn ngữ trung gian nào khác, để giao tiếp một cách dễ dàng và hiệu quả hơn.

Một điểm nữa cho thấy tầm quan trọng của tiếng Bồ Đào Nha là hiện nay trên thế giới có hơn 200 triệu người nói ngôn ngữ này, chủ yếu là ở Bồ Đào Nha, Angola, Braxin, Ghinê Bitxao, Môdambích, Đông Timo... Ngoài ra, tiếng Bồ Đào Nha cũng là ngôn ngữ chính được sử dụng trong các tổ chức quốc tế như: ACP (Hiệp hội các quốc gia châu Phi, Caribê và Thái Bình Dương), OEI (Tổ chức các

* Trường Đại học Ngoại ngữ

nước vùng châu Mỹ Abêrica), OUA (Cộng đồng các nước châu Phi), SADC (Cộng đồng phát triển châu Phi xích đạo), UL (Liên hiệp các nước Mỹ-Latinh), UEMOA (Tổ chức Kinh tế và Tiền tệ Mỹ-Latinh) và đặc biệt là EU (Cộng đồng châu Âu), tổ chức mà Việt Nam có quan hệ chặt chẽ, toàn diện và Chủ tịch EU hiện nay lại là ông Durão Barroso, người Bồ Đào Nha.

Với những lí do trên, có thể thấy việc học tiếng Bồ Đào Nha rất quan trọng đối với nhiều nước, trong đó có Việt Nam. Nhật Bản là một ví dụ điển hình: tại đất nước “hoa anh đào” hiện có tới 23 trường đại học đào tạo tiếng Bồ Đào Nha, trong đó có trường còn đào tạo tiến sĩ ngôn ngữ Bồ Đào Nha. Ở Việt Nam hiện nay số người được đào tạo tiếng Bồ Đào Nha chính quy tại Angola và Modambich chỉ đếm trên đầu ngón tay và phần lớn trong số này phần lớn đã ở độ tuổi khá cao. Vì vậy, việc đào tạo thế hệ trẻ biết tiếng Bồ Đào Nha phục vụ cho đất nước đang trên đà phát triển như hiện nay là vô cùng quan trọng. Nắm bắt được nhu cầu cấp thiết này, trường Đại học Ngoại ngữ Hà Nội đã tiến hành dạy tiếng Bồ Đào Nha cho sinh viên của trường. Từ năm 1997 cho đến nay, hàng năm đều có các lớp ngoại ngữ II tiếng Bồ Đào Nha cho sinh viên năm thứ III. Đồng thời một số giáo viên và sinh viên của các lớp này đã được tham gia những khoá học hè 1 tháng về văn hoá và ngôn ngữ Bồ Đào Nha tại Ma Cao (Trung Quốc) hay 1 năm tại Bồ Đào Nha. Những khóa học này giúp các giáo viên và sinh viên có được những hiểu biết sâu hơn về ngôn ngữ, đất nước Bồ Đào Nha cũng như có cơ hội giao lưu, học hỏi với bạn bè từ nhiều quốc gia khác như Nhật Bản, Hàn Quốc, Trung Quốc, Philipin, Đông Timo, Mỹ, Úc..., những người cùng tham gia các khóa học này. Đặc biệt hơn nữa là từ năm học 2004-2005, trường Đại học Ngoại ngữ Hà Nội chính thức đào tạo cử nhân tiếng Bồ Đào Nha. Như vậy Trường Đại học Ngoại ngữ là trường đầu tiên và duy nhất hiện nay ở Việt Nam giảng dạy tiếng Bồ Đào Nha như một ngôn ngữ chính thức, bên cạnh các ngôn ngữ quan trọng khác.

Qua quá trình học tập và khảo sát, lấy ý kiến sinh viên đã học tiếng Bồ Đào Nha, chúng tôi thấy sinh viên Việt Nam hiện nay có rất nhiều thuận lợi trong việc học tiếng Bồ Đào Nha, mặc dù khó khăn cũng không phải là ít. Tuy nhiên, do khuôn khổ bài viết có hạn, nên chúng tôi chỉ xin đề cập đến những thuận lợi và khó khăn của sinh viên Việt Nam khi học phát âm tiếng Bồ Đào Nha.

II. Thuận lợi và khó khăn khi học tiếng Bồ Đào Nha

1. Thuận lợi

Thuận lợi đầu tiên của sinh viên Việt Nam là tiếng Bồ Đào Nha cũng dùng hệ chữ Latinh như tiếng Việt. Thực chất, “tiếng Bồ Đào Nha được hình thành từ một trong những phương ngữ của tiếng Latinh, có mối quan hệ khá gần gũi với tiếng Tây Ban Nha, nhưng cũng có nhiều sự khác biệt. Nó có nhiều nguyên âm hơn, có các nguyên âm mũi mà tiếng Tây Ban Nha không có. Tiếng Tây Ban Nha lấy /h/ làm âm đầu của từ, tiếng Bồ Đào Nha dùng âm /f/ vào việc này. Tiếng Tây Ban Nha lấy gốc ‘-cion’ làm đuôi kết thúc của từ, tiếng Bồ Đào Nha sử dụng ‘-ção’ vào vị trí đó”... (Hoàng Trường, 2003, tr. 266). Tiếng Việt cũng sử dụng hệ chữ

Latinh để biểu thị các âm. Từ trước đến nay người Việt Nam đều biết rằng vị cha cố người Pháp Alecxandrod là người có công tạo ra bảng chữ cái tiếng Việt. Tuy nhiên gần đây, các nhà nghiên cứu cho biết rằng chính một cha cố người Bồ Đào Nha tên là Francisco de Pina mới là người đầu tiên có công chuyển đổi chữ cái tiếng Việt. Việc có cùng một hệ chữ cái như vậy giúp cho sinh viên Việt Nam nhận biết chữ cái khi học tiếng Bồ Đào Nha dễ dàng hơn.

Bên cạnh đó, cách phát âm tiếng Bồ Đào Nha cũng có nhiều điểm tương tự như cách phát âm tiếng Việt, tức là viết thế nào đọc thế ấy, phát âm từng âm tiết một. Vì vậy, đối với sinh viên Việt Nam, việc đọc và nói tiếng Bồ Đào Nha khá đơn giản. Ví dụ như từ “gravata” (cà vạt) có ba âm tiết và nó sẽ được phát âm từng âm tiết một là /gra’vata/ hay từ “inofensivo” (vô hại) có năm âm tiết cũng được phát âm tương tự như chữ viết /inofen’sivu/

Ngoài ra, đội ngũ giáo viên giảng dạy tiếng Bồ Đào Nha dù đó là người Việt Nam hay người Braxin và Bồ Đào Nha đều là những người có phương pháp sư phạm, tâm huyết với việc truyền bá, phát triển tiếng Bồ Đào Nha tại Việt Nam. Được học với chuyên gia người bản ngữ là cơ hội rất tốt để sinh viên luyện phát âm, luyện nói theo âm chuẩn cũng như ngữ điệu và cách giao tiếp của họ. Bộ môn tiếng Bồ Đào Nha hiện nay còn nhận được sự quan tâm, giúp đỡ quý báu về chuyên gia và tài liệu học tập của Đại sứ quán Braxin tại Hà Nội, của Viện nghiên cứu tiếng Bồ Đào Nha tại Ma Cao và Viện Camoões tại Bồ Đào Nha. Đó là những thuận lợi cơ bản đối với sinh viên Việt Nam.

2. Khó khăn

Tuy có cùng hệ chữ Latinh nhưng tiếng Bồ Đào Nha lại có một số chữ cái mà tiếng Việt không có như: ç /s/, f /efe/, j /jota/, w /duplo vê/, z /zê/. Một số chữ cái khác có trong tiếng Việt nhưng cách phát âm lại rất khác. Ví dụ như: g:/gê/, h:/agá/, k:/capa/, v.v. Tuy nhiên, đây chỉ là một khó khăn rất nhỏ khi phải đánh vần chữ cái vì khi các chữ cái được kết hợp với nhau thì cách đọc lại không phụ thuộc vào cách phát âm từng chữ cái đó nữa.

Khó khăn lớn nhất mà sinh viên Việt Nam thường gặp chủ yếu là việc phân biệt cách đọc các từ cùng có một chữ cái nhưng lại được đọc khác nhau do vị trí trong từ hay của nguyên âm đứng sau chữ cái đó. Ví dụ như phụ âm c, trong từ *cereja* được phát âm là /s/ nhưng trong từ *carta* lại là /k/. Hay như nguyên âm ‘e’ được phát âm là /e/ trong từ *ela* nhưng lại là /ə/ trong *sobre*. Ngoài ra, trong tiếng Bồ Đào Nha còn có rất nhiều âm gió, âm ‘r’ đọc uốn lưỡi và rất rung, âm /s/ đọc rất nặng, dù tiếng Việt cũng có âm /s/ nhưng đa số đều đọc nhẹ như /x/, đặc biệt là ở miền Bắc. Do sự khác biệt như vậy, nên nói cho đúng, nghe cho chuẩn, là vấn đề không đơn giản đối với sinh viên Việt Nam.

Bên cạnh đó, nhiều sinh viên tuy đã học nhiều, nắm được một số quy tắc phát âm, nhưng vẫn đọc sai, đọc lẫn âm. Vậy nguyên nhân của tình trạng này là do đâu? Đa số sinh viên phát âm sai lại vì một lí do rất bất ngờ là phát âm tiếng Bồ Đào Nha lẫn với âm của một ngoại ngữ khác mà họ đã biết. Hầu hết các sinh viên đã và đang học tiếng Bồ Đào Nha đều biết ít nhất một ngoại ngữ khác (Anh, Pháp

hay Nga...) và điều đó có ảnh hưởng ít nhiều đến cách phát âm tiếng Bồ Đào Nha. Chính vì vậy người học thường phát âm hoặc nói tiếng Bồ Đào Nha không chuẩn. Bên cạnh đó, việc hiểu người bản ngữ Bồ Đào Nha nói cũng là cả một vấn đề. Khó khăn này có thể thấy ở bất cứ ngoại ngữ nào, bởi lẽ một khi chính bản thân không phát âm đúng thì làm sao có thể nghe chuẩn và hiểu từ ngữ của người bản ngữ.

Một khó khăn không nhỏ nữa là hiện nay việc đào tạo tiếng Bồ Đào Nha cũng chỉ mới được bắt đầu, Bộ môn vẫn chưa có kinh nghiệm thiết kế chương trình, sắp xếp, sử dụng tài liệu giảng dạy cho phù hợp, chưa kể tài liệu phục vụ giảng dạy cũng chưa phong phú và đa dạng. Đồng thời, một số chuyên gia đã và đang giảng dạy tiếng Bồ Đào Nha hay tiếng Italia, Rumani tại trường Đại học Ngoại ngữ mà chúng tôi biết đều không chú trọng nhiều đến việc luyện âm cho sinh viên mà chỉ chủ yếu tập trung vào ngữ pháp và từ vựng. Bên cạnh đó việc tiếp cận những thông tin mới bằng tiếng Bồ Đào Nha, tạo ra môi trường tập luyện tiếng... cho sinh viên vẫn còn nhiều hạn chế nhất định.

III. Giải pháp khắc phục

Qua kinh nghiệm bản thân cũng như qua tham khảo và nghiên cứu một số tài liệu tiếng Bồ Đào Nha, chúng tôi xin đưa ra một số quy tắc phát âm tiếng Bồ Đào Nha nhằm giúp sinh viên có thể dễ dàng hơn trong việc học, đặc biệt là khi phát âm, nghe và phân biệt những âm khó trong khi học ngôn ngữ này.

- c nếu đứng trước các nguyên âm e, i sẽ được phát âm là /s/: cinco /'sinku/ (số 5); nascer /na'se(r)/ (sinh).

nếu đứng trước các nguyên âm a, o, u lại được phát âm là /k/: cantar /'kanta(r)/ (hát); barco /'barku/ (con thuyền); curso /'kursu/ (khóa học).

- e sẽ được phát âm là /e/ hay /æ/ nếu đứng ở đầu từ hoặc ở vị trí có trọng âm, cuối từ là /ə/, giữa từ là /ʊ/, còn nếu đứng 1 mình thì lại là /i/: ela /ela/ (cô ấy, chị ấy...); sobre /'sobrə/ (về); flores /flɔrʊ/ (bông hoa).

- g đứng trước e, i phát âm là /dʒ/, trước a, o, u là /g/: gelo /'dʒælu/ (màu xám); golo /'gɔlu/ (bàn thắng).

- h là âm câm, tức là không được phát ra: hora /'ɔra/ (giờ); Helena /e'lɛna/ (tên người Helena).

- o đứng ở đầu từ hay trong từ chỉ có một âm tiết sẽ được phát âm là /ɔ/, còn nếu ở giữa hoặc cuối từ lại được phát âm thành /u/: ovos /'ɔvu/ (những quả trứng); outro /ɔtru/ (cái khác).

- r hoặc rr là âm họng giống như trong tiếng Pháp: barato /ba'gratu/ (rẻ); carro /'kagru/ (ô tô).

- s đứng đầu từ được phát âm là /s/, còn đứng cuối từ lại là /ʃ/ : sol /sol/ (mặt trời); sapatos /'sapatuʃ/ (đôi giày).

Nếu s đứng giữa từ, trước 1 phụ âm sẽ được phát âm là /ʃ/, trước nguyên âm lại được phát âm là /z/: está /eʃta'/ (là); mesa /'meza/ (cái bàn).

- tr không đọc như âm 'tr' của tiếng Việt hay tiếng Anh mà đọc tách rời từng âm: triste /'triftʊ/ (buồn).

- x đọc uốn lưỡi giống 's' của tiếng Việt: baixo /baifu/ (thấp); caixar /'kaifʌ/ (trả tiền).

- z phát âm là /z/ nếu đứng đầu hay giữa từ hoặc có 2 chữ z đứng cạnh nhau, còn nếu đứng cuối lại được phát âm là /ʃ/: zebra /'zi:brə/ (ngựa vằn); talvez /'talveʃ/ (có lẽ).

- Nếu từ có đuôi kết thúc bằng a, e, o, m, s thì thường lặp âm ở âm tiết thứ hai tính từ cuối lên; nếu từ có đuôi kết thúc bằng chữ cái khác, thường lặp âm ở âm tiết cuối cùng.

Trên đây chỉ là một vài đúc kết nhỏ giúp người học lưu ý trong khi phát âm nhằm đạt tới chuẩn mực. Còn để khắc phục những khó khăn đã nêu, có nhiều yếu tố khác cần phải đặt ra.

Về phía sinh viên:

Sinh viên là những người cần phải ý thức rõ một điều: Học tập là cả một quá trình. Vì vậy, nếu chỉ học tiếng Bồ Đào Nha trong vài tháng như trường hợp các lớp ngoại ngữ II hay mới trải qua một học kỳ đầu tiên như sinh viên chính quy K2004, thì những khó khăn nêu trên không thể nào tránh khỏi và khả năng nghe nói, đọc, viết chưa thể tốt được. Đã có những sinh viên, chỉ sau một vài buổi học, đã thấy nản lòng, không muốn tiếp tục học nữa. Cần phải xác định rằng bất cứ môn học, bất cứ thứ tiếng nào cũng đòi hỏi đầu tư thời gian, công sức. Vì vậy, muốn học tốt để có thể sử dụng thành thạo một ngoại ngữ, bản thân người học là cốt lõi vấn đề. Mỗi người hãy tự đặt cho mình kế hoạch cụ thể và cái đích để cố gắng đạt tới. Dần dần, khi đã tiếp thu được một khối lượng kiến thức nhất định, chắc chắn người học sẽ có hứng thú hơn và kết quả học tập sẽ tăng lên rõ rệt.

Được học với chuyên gia bản ngữ là một cơ hội tốt cho người học, nhưng sinh viên Việt Nam thường tỏ ra ngại ngùng khi phải tiếp xúc với người nước ngoài. Tuy nhiên, để nâng cao khả năng nghe nói thì không có cách nào khác là bên cạnh tập luyện nhiều, học viên phải tiếp xúc nhiều, nói chuyện nhiều với giáo viên của mình. Sau một thời gian, người học sẽ tạo ra cho mình phản xạ tự nhiên và các kỹ năng nghe nói sẽ tốt hơn.

Hiện nay công nghệ thông tin nói chung và internet nói riêng rất phát triển nên sinh viên có thể dễ dàng truy cập vào những trang mạng tiếng Bồ Đào Nha, qua đó có thêm thông tin, có thể tự luyện phát âm, làm thêm những bài tập ngữ pháp, tích lũy thêm vốn từ vựng...

Về phía giáo viên:

Hiểu rõ những khó khăn đã nêu của sinh viên Việt Nam khi học tiếng Bồ Đào Nha, giáo viên cần chú ý trước tiên đến việc luyện âm. Đồng thời, ngoài những kiến thức có trong sách báo, tài liệu, giáo trình, cần phải có thêm nhiều bài tập bổ trợ để sinh viên làm quen với ngữ pháp, phương pháp giao tiếp...

Một điểm đáng lưu ý nữa là hiện nay, ngoài sự quan tâm của nhà trường, bộ môn còn nhận được sự trợ giúp của Đại sứ quán Braxin, Viện tiếng Bồ Đào Nha ở Ma Cao, ở Bồ Đào Nha. Thông qua các cơ quan này, giáo viên có thể thiết lập và phát triển các mối quan hệ, tìm thêm các loại học bổng cho sinh viên, trong đó có học bổng dành cho việc học tiếng Bồ Đào Nha một tháng hè tại Ma Cao hay Bồ Đào Nha. Hình thức này chắc chắn sẽ khuyến khích sinh viên hăng hái thi đua và nâng cao kết quả học tập. Ngoài ra cũng sẽ có nhiều sinh viên đến với tiếng Bồ Đào Nha hơn, việc quảng bá tiếng Bồ Đào Nha cả trong và ngoài trường cũng sẽ được thúc đẩy mạnh hơn.

Nỗ lực của sinh viên, giáo viên được sự ủng hộ của Nhà trường, sự giúp đỡ của các cơ quan, tổ chức quốc tế, Bộ môn tiếng Bồ Đào Nha sẽ ngày càng phát triển, hứa hẹn có một đội ngũ giáo viên đủ năng lực chuyên môn để đào tạo ra lớp người sử dụng tiếng Bồ Đào Nha ở trình độ cao, phục vụ thiết thực cho công cuộc hội nhập quốc tế, đưa đất nước nhanh chóng vươn tới mục tiêu dân giàu nước mạnh, xã hội công bằng, dân chủ, văn minh.

Sau đây là một số Website hay để các bạn sinh viên có thể tham khảo:

**** Để tra từ, học thêm về ngữ pháp, từ vựng..***

<http://www.priberam.pt/dlpo/conjugacao.asp?verbo=ababalhar>

<http://www.universal.pt/dulp/entrada.htm>

<http://www.orbilat.com/Languages/Portuguese/Grammar/>

**** Để biết thêm thông tin về Viện tiếng Bồ Đào Nha:***

<http://www.instituto-camoes.pt/index.htm>

**** Để đọc tin về các vấn đề: kinh tế, chính trị, văn hoá, giáo dục, thể thao..***

<http://www.min-nestrangeiros.pt/mne/>

<http://expresso.clix.pt/>

<http://www.publico.clix.pt/>

<http://www.rtp.pt>

<http://programas.rtp.pt/EPG/tv/>

<http://semanal.expresso.clix.pt/capa/default.asp>

Tài liệu tham khảo

1. Hoàng Trường (Chủ biên) và cộng sự. (2003), *Tìm hiểu ngôn ngữ các nước trên thế giới*, Nhà xuất bản thành phố Hồ Chí Minh.
2. Centro de língua Portuguesa. (2001), *Diálogos*, Instituto Português do Oriente.
3. José Roberto Teixeira Leite, Maria Elizabete Santos Peixoto (1997), *Phonética Portuguesa*, Porto, Porto Editora .
4. John Whitlam, Victoria Davies, Lígia Xavier. (2000), *Pocket Portuguese Dictionary*, Great Britain, HarperCollins Publishers.
5. Isabel Coimbra Leite, Olga Mata Coimbra (1998), *Português Sem Fronteiras*, Lisboa, Edições Técnicas.
6. Mário Camoês. (1996), *Dicionário Ilustrado Português*, European Language Institute
7. Website:
<http://www.min-nestrangeiros.pt/mne/>
<http://www.instituto-camoes.pt/index.htm>

